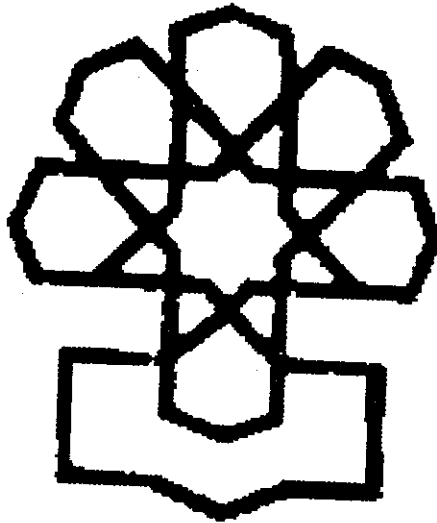

واژه‌نامه اصطلاحات حقوقی

کد موضوعی: ۴۱۰

شماره مسلسل: ۵۹۰۷

معاونت پژوهشی
ویرایش دوم آذر ۱۳۷۹

کار: دفتر بررسی‌های حقوقی

واژه‌نامه اصطلاحات حقوقی

شماره مسلسل: ۵۹۰۷ کدموضوعی: ۴۱۰

فهرست مطالب

۴	آیین‌نامه
۴	ابسترکسیون
۴	اتهام
۴	ادله اثبات دعوی
۴	استرداد لایحه
۵	استعفا
۵	استفسار
۵	استوارنامه
۵	استیضاح
۶	اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها
۶	اعاده حیثیت
۶	اعتبار
۶	اعتبارات جاری
۶	اعتبارات عمرانی
۷	اعتبار مصوبات مجلس
۷	اعتبارنامه
۷	اقترا
۷	اقتراع
۷	اکثریت
۸	الزامات خارج از قرارداد (فهری)
۸	الزامات قراردادی (عقدی)
۸	امین اموال
۸	انتقال
۹	بخشنامه
۹	برنامه دراز مدت
۹	برنامه عمرانی پنج ساله
۹	بودجه
۱۰	بودجه عمومی دولت
۱۰	پارلمان
۱۰	پروتکل
۱۱	پیشنهاد حل تعارض
۱۱	پیمان
۱۱	تابعیت
۱۱	تحقیق و تفحص
۱۱	تحلیف
۱۲	تذکر
۱۲	تسجیل
۱۲	تصویب‌نامه
۱۲	تعارض قوانین
۱۲	تعرفه گمرکی
۱۲	تعهد
۱۳	تفسیر (قانون)
۱۳	تفسیر ادبی
۱۳	تفسیر اصولی
۱۴	تفسیر تاریخی

۱۴	تفسیر شخصی
۱۴	تفسیر قانونی
۱۴	تفسیر قضائی
۱۴	تفسیر مضیق
۱۵	تفسیر منطقی
۱۵	تفسیر موسع
۱۵	توهین
۱۵	جرم
۱۵	جلسه غیر علنی
۱۶	جلسه فوق العاده
۱۶	حق
۱۶	حقوق
۱۷	حقوق بشر
۱۷	حقوق گمرکی
۱۷	حکم
۱۷	حکم قطعی
۱۸	حکم نهایی
۱۸	داوری
۱۸	درآمد اختصاصی
۱۸	درآمد شرکت های دولتی
۱۸	درآمد عمومی
۱۸	دریافت های دولت
۱۹	دولت
۱۹	دیوان عالی کشور
۱۹	دیوان عدالت اداری
۱۹	دیوان محاسبات
۲۰	دیون بلا محل
۲۰	ذبحساب
۲۰	رای
۲۱	رای اعتماد
۲۱	رای گیری
۲۱	رای وحدت رویه
۲۱	ریا
۲۲	رویه قضایی
۲۲	ریاست سنی
۲۲	زمین های موات
۲۲	سازمان بازرسی کل کشور
۲۳	سال مالی
۲۳	سفیر آکر دیته
۲۳	سرفت
۲۳	سلب فوریت
۲۳	سند
۲۳	سؤال
۲۴	سود بازرگانی
۲۴	شرکت دولتی
۲۴	شناسایی
۲۴	شور
۲۵	شورای بازرنگری قانون اساسی
۲۵	شورای عالی امنیت ملی
۲۵	شورای نگهبان
۲۶	شور نهایی
۲۶	صادرات

۲۶	ضمان
۲۶	طرح (قانونی)
۲۶	طرح عمرانی
۲۷	عدم کفایت
۲۷	عهدنامه
۲۷	غصب
۲۷	فوریت
۲۸	قانون
۲۸	قانون آمره
۲۸	قانون اساسی
۲۸	قانون تخییری
۲۹	قانون شکلی
۲۹	قانون عادی
۲۹	قوانین ماهوی
۲۹	قرار
۲۹	قرارداد
۲۹	قید اهمیت
۳۰	کارپرداز
۳۰	کاندیدا
۳۰	کفایت مذاکرات
۳۰	کمیسیون تلفیق
۳۱	کمیسیون خاص
۳۱	کمیسیون مشترک
۳۱	کمیسیون ویژه
۳۱	کمیسیون‌های (داخلی)
۳۲	لایحه (قانونی)
۳۲	مباحثات
۳۲	مجمع تشخیص مصلحت
۳۳	مخبر
۳۳	مسکوت ماندن
۳۳	مصونیت پارلمانی
۳۳	مقاوله نامه
۳۳	مقررات
۳۳	مقررات گمرکی
۳۴	منشی
۳۴	موافقتنامه
۳۴	مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی
۳۴	مؤسسه دولتی
۳۵	نسخ قانون
۳۵	نظریه قبل از دستور
۳۵	نظام تفکیک قوا
۳۵	واردات
۳۵	وزارتخانه
۳۶	هزینه
۳۶	وقف
۳۶	هیئت رئیسه
۳۶	هیئت‌های منتخب مجلس
۳۷	هیئت متصفه
۳۷	یک شوری
۳۷	منابع و مأخذ

آیین نامه^۱

یا نظامنامه. مقرراتی هستند که توسط مقام‌های صلاحیتدار (که خود مجریان قانون هستند) با اهدافی از قبیل اجرای قوانین، تشریح یا توضیح قوانین. یا پر کردن خلأهای قانونی وضع می‌شوند (اصل ۱۳۸ قانون اساسی)

آیین‌نامه‌ها نمی‌توانند مغایر با قوانین باشند.

ابسترکسیون^۲

معنی لغوی ابسترکسیون بستن، سد کردن و جلوگیری و در اصطلاح سیاسی به معنای شیوه زنی برای به هم زدن اجتماع و در مورد پارلمان به معنای تعویق تصمیم‌گیری و جلوگیری از آن است. استفاده از روش‌های مختلف، من جمله از اکثریت انداختن جلسه علنی و همچنین افراط در استفاده از حقوق پارلمانی، توسط نمایندگان به منظور مبارزه سیاسی، در چارچوبه معنی ابسترکسیون گنجانیده می‌شود.

اتهام

در مظان ارتکاب جرم بودن. یا واژه تهمت هم ریشه است.

وضعیت شخصی است که اگر چه مظنون به ارتکاب جرم است اما هنوز جرم او اثبات نشده باشد.

ادله اثبات دعوی

آنچه که برای اثبات امری، اعم از جرم یا ادعاهای غیرکیفری، در مراجع قضایی به کار می‌رود و به آن استناد می‌شود، نظیر شهادت، اقرار، سند (رسمی و عادی) و امارات.

استرداد لایحه

تقاضای باز پس‌گیری لایحه است که با تصویب هیئت وزیران با شرایطی امکان‌پذیر است

1. Reglement.
2. Obstraction.

(ماده ۱۳۷ آیین‌نامه داخلی مجلس) اما در مورد طرح‌ها پس از اعلام در مجلس امضاکنندگان با شرایطی حق استرداد دارند (ماده ۱۳۲ آیین‌نامه داخلی مجلس).

استعفا

در لغت به معنی طلب عفو و بخشش نمودن است و در اصطلاح به معنی عذرآوردن از ادامه همکاری و به بیان دیگر یعنی تقاضای پایان رابطه شغلی. به موجب ماده ۲۳ آیین‌نامه داخلی مجلس هر نماینده می‌تواند در صورت ارائه عذر موجه و تصویب مجلس از سمت خود استعفا دهد.

استفسار

درخواست تفسیر کردن از مراجعی که قانوناً حق تفسیر دارند، از قبیل شورای نگهبان که حق تفسیر قانون اساسی را براساس اصل نود و هشتم قانون اساسی به عهده دارد یا مجلس شورای اسلامی که حق تفسیر قوانین عادی را براساس اصل هفتاد و سوم قانون اساسی به عهده دارد.

استوارنامه

به سفیر یا رئیس مأموریت یا هیأت داده می‌شود که وثوق مأموریت او را نزد رئیس دولت پذیرنده اثبات می‌نماید. استوارنامه را اعتبارنامه یا معرفی‌نامه نیز می‌خوانند که شیوه نگارش آن‌ها تا اندازه‌ای مصنوع و مزین است.

استیضاح

در لغت به معنی توضیح خواستن است و در اصطلاح توضیح خواستن از وزیر یا هیئت وزراء یا رئیس جمهور از جانب نمایندگان مجلس شورای اسلامی است که با تقاضای لااقل ده نماینده و درخصوص رئیس جمهور با تقاضای $\frac{1}{3}$ نمایندگان مجلس و در اجرای اصل هشتاد و نه قانون اساسی صورت می‌گیرد.

اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها

از مهم‌ترین اصول حقوق جزا که ریشه در حقوق اساسی هر کشور دارد. معنی این اصل آن است که هیچ عملی جرم نیست مگر این‌که قبلاً به موجب قانونی جرم نامیده شده باشد اصل قانونی بودن جرایم) و هیچ کس را نمی‌توان مجازات کرد مگر به موجب قانون (اصل قانونی بودن مجازات‌ها). (رجوع کنید به اصول ۳۲، ۳۶، ۳۷ قانون اساسی).

اعاده حیثیت

بازگشت به اهلیت وضعیتی که شخص آن را به علتی از دست داده است. شامل اعاده اعتبار تاجر ورشکسته هم می‌شود. لکن عموماً برای تاجر اعاده اعتبار و برای مجرم اعاده حیثیت به کار می‌رود. اعاده حیثیت از طریق محو مجازات و آثار محکومیت کیفری محقق می‌شود. اگر اعاده حیثیت به موجب حکم دادگاه باشد آن را اعاده حیثیت قضایی می‌نامند و اگر به موجب حکم قانون باشد آن را اعاده حیثیت قانونی می‌گویند.

اعتبار

عبارت است از مبلغی که برای مصرف یا مصارف معین به منظور نیل به اهداف و اجرای برنامه‌های دولت به تصویب مجلس شورای اسلامی می‌رسد (ماده ۷ قانون محاسبات عمومی).

اعتبارات جاری

منظور اعتباراتی است که در برنامه عمرانی پنج ساله به صورت کلی و در بودجه عمومی دولت به تفکیک جهت تأمین هزینه‌های جاری دولت و همچنین هزینه نگه داشت سطح فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی دولت پیش‌بینی می‌شود (بند ۶ ماده ۱ قانون برنامه و بودجه کشور)

اعتبارات عمرانی

منظور اعتباراتی است که در برنامه عمرانی پنج ساله به صورت کلی و در بودجه عمومی دولت به تفکیک جهت اجرای طرح‌های عمرانی (اعتبارات عمرانی ثابت) و همچنین توسعه

هزینه‌های جاری مربوط به برنامه‌های اقتصادی و اجتماعی دولت (اعتبار عمرانی غیر ثابت) پیش‌بینی می‌شود (بند ۷ ماده ۱ قانون برنامه و بودجه کشور).

اعتبار مصوبات مجلس

طبق ماده ۱۱۸ آیین‌نامه داخلی مجلس، مصوبات مجلس با رأی موافق اکثریت مطلق حاضرین صاحب رأی معتبر است (مگر موارد مصرح در قانون اساسی یا آیین‌نامه داخلی).

اعتبارنامه

سندی است دال بر اتمام انتخابات و رسیدگی به صحت انتخابات و صلاحیت نامزد منتخب که از سوی وزارت کشور صادر و جهت معرفی شخص منتخب به مجلس شورای اسلامی تقدیم می‌گردد. سند مزبور باید توسط نمایندگان منتخب مردم مورد تأیید قرار گیرد.

افترا

انتساب صریح امری که جرم است به فرد یا افراد و عجز از اثبات صحت آن، به موجب ماده ۶۹۷ قانون مجازات اسلامی مجازات افتراء، به جز در مواردی که حد است، از یک ماه تا یک سال حبس و تا ۷۴ ضربه شلاق یا یکی از این دو حسب مورد می‌باشد.

اقتراع

به حکم قرعه چیزی را مشخص کردن.

اکثریت

به معنی غلبه شمارگان و تعداد.

در انتخابات مجلس دو نوع اکثریت وجود دارد: اکثریت مطلق و اکثریت نسبی اکثریت مطلق به معنی داشتن نصف به اضافه یک از مجموع کل آرا. اکثریت نسبی به معنی کسب بیشتر آرا اگر چه به نصف هم نرسد.

به طور مثال: در یک جمع ده نفری هم رأیی شش نفر (۱+۵) به معنی اکثریت مطلق است ولی وجود اکثریت چهار نفره در مقابل دو گروه سه نفره اکثریت نسبی به حساب می آید.

الزامات خارج از قرارداد (فهری)

در مواردی به کار می رود که فرد به حکم قانون مکلف به جبران خسارات وارد به دیگری می شود بدون این که سابقاً رابطه قراردادی بین او و زیان دیده بوده باشد. قانون مدنی ایران ذیل این عنوان احکام مربوط به غصب، اتلاف، تسبیب و استیفاء از مال یا عمل دیگری را بیان داشته است.

الزامات قراردادی (عقدی)

در معنای عام عبارت است از تعهدات و تکالیفی که ریشه قراردادی دارند و از عقود ناشی می شوند. در مواردی که متعهد تعهدات قراردادی را نقض می کند و اجرا نمی کند، ملزم به جبران خسارات وارده به متعهد له می شود. می توان گفت این معنای خاص الزام قرار دادی است.

امین اموال

مأموری است که از بین مستخدمین رسمی واجد صلاحیت و امانتدار با موافقت ذی حساب و به موجب حکم وزار تخانه یا مؤسسه ذی ربط به این سمت منصوب و مسئولیت حراست و تحویل و تحول و تنظیم حساب های اموال و اوراقی که در حکم وجه نقد است و کالاهای تحت ابواب جمعی، به عهده او واگذار می شود (ماده ۳۴ قانون محاسبات عمومی).

انفال

زمین های غیر موات بیگانگان که بدون جنگ به حکومت اسلامی واگذار شده باشد و نیز زمین های متوفایی که وارث قانونی ندارد. اموال نامبرده در اختیار حکومت اسلامی است تا بر طبق مصالح عامه نسبت به آنها عمل نماید (اصل چهل و پنجم قانون اساسی).

بخشنامه

نامه‌ای است که از طرف رئیس اداره برای آگهی همه یا قسمتی از کارکنان اداره و انجام دادن دستور معینی نوشته می‌شود.

در معنایی دیگر بخشنامه عبارت است از تعلیم یا تعلیمات کلی و یکنواخت به صورت کتبی که از طرف مقام اداری به مرئوسین برای ارشادیه مدلول و طرز تطبیق قوانین و آیین نامه داده شود و نباید مخالف قانون یا آیین نامه باشد و مادام که مخالف صریح آن‌ها نباشد از حیث لزوم پیروی مرئوس از رئیس لازم الاتباع است. بخشنامه قابل استناد در دادگاه نیست و فی حد ذاته منشا حق و تکلیف جدیدی نمی‌باشد و در صورت تعارض با قانون یا آیین نامه نباید به آن عمل کرد.

برنامه دراز مدت

منظور برنامه‌ای است که ضمن آن توسعه اقتصادی و اجتماعی برای یک دوره ده ساله یا طولانی‌تر به عنوان راهنمای برنامه‌ریزی‌های پنج ساله پیش‌بینی می‌شود (بند ۲ ماده ۱ قانون برنامه و بودجه کشور).

برنامه عمرانی پنج ساله

منظور برنامه جامعی است که برای مدت پنج سال تنظیم و به تصویب مجلس می‌رسد و ضمن آن هدف‌ها و سیاست‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی طی همان مدت مشخص می‌شود. در این برنامه کلیه منابع مالی دولت و همچنین منابعی که از طرف شرکت‌های دولتی و بخش خصوصی صرف عملیات عمرانی می‌گردد از یک طرف و اعتبارات جاری و عمرانی دولت و هزینه‌های عمرانی شرکت‌های دولتی و بخش خصوصی از طرف دیگر جهت وصول به هدف‌های مذکور پیش‌بینی می‌گردد (بند ۳ ماده ۱ قانون برنامه و بودجه کشور).

بودجه

بودجه کل کشور برنامه مالی دولت است که برای یک سال مالی تهیه و حاوی پیش‌بینی

درآمدها و سایر منابع تأمین اعتبار و برآورد هزینه‌ها برای انجام عملیاتی که منجر به نیل سیاست‌ها و به هدف‌های قانونی می‌شود (ماده ۱ قانون محاسبات عمومی کشور).

بودجه دولت از سه جزء تشکیل می‌شود:

۱- بودجه عمومی دولت.

۲- بودجه شرکت‌های دولتی و بانک‌ها.

۳- بودجه مؤسساتی که تحت عناوین دیگر در بودجه کل کشور منظور می‌شود.

بودجه عمومی دولت

بودجه عمومی دولت شامل اجزای زیر است:

الف- پیش‌بینی دریافت‌ها و منابع تأمین اعتبار که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم در سال مالی قانون بودجه به وسیله دستگاه‌ها از طریق حساب‌های خزانه داری کل اخذ می‌گردد.

ب- پیش‌بینی پرداخت‌هایی که از محل درآمد عمومی یا اختصاصی برای اعتبارات جاری و عمرانی و اختصاصی دستگاه‌های اجرایی می‌تواند در سال مالی مربوط انجام دهد.

پارلمان

۱- واژه‌ای فرانسوی به معنی مجمعی رسمی که صلاحیت شور و اخذ تصمیم را دارا می‌باشد و وظیفه اصلی آن تصویب قانون و بودجه است؛

۲- مجلس مقننه (مجلس قانون‌گذاری) که اختصاراً «مجلس» هم گفته می‌شود.

پروتکل

موارد استعمال این واژه مختلف است. چنان‌که گاه مبین قاعده‌ای حقوقی و زمانی به معنی قواعدی است که دولت‌ها برای اجرا، تمدید، تکمیل، تفسیر، یا اصلاح پیمان موجود بر سر آن تراضی کرده‌اند و از این لحاظ مکمل آن است.

پیشنهاد حل تعارض

چنانچه تعارض بین مواد مصوب یک لایحه یا طرح باشد، در پایان کار با مطرح ساختن پیشنهاد حل تعارض، نسبت به رفع آن اقدام لازم به عمل می‌آید (جلسه ۳۶۷ صفحه ۳۰ و ۴۶۸ آئین نامه سابق مجلس).

پیمان

عموماً به معنای قرار داد بین‌المللی است و با واژه عهد ظاهراً مترادف است.

تابعیت

رابطه‌ای سیاسی - معنوی است که شخصی را به دولتی مرتبط می‌سازد. به طوری که حقوق و تکالیف اصلی شخص از همین رابطه ناشی می‌شود.

تحقیق و تفحص

در اجرای اصل یکصد و هفتاد و شش قانون اساسی که به مجلس شورای اسلامی حق تحقیق و تفحص در تمام امور کشور را داده است، هرگاه نماینده‌ای تحقیق و تفحص در هر یک از امور کشور را لازم بداند، درخواست خود را کتباً از طریق هیئت رئیسه مجلس به کمیسیون مربوط تقدیم می‌نماید تا مورد بررسی قرار گیرد (ماده ۱۹۸ آیین‌نامه داخلی).
تحقیق و تفحص از نهادهای زیر نظر رهبری توسط مجلس مقدور نیست (مصوبه مجمع تشخیص مصلحت).

تحلیف

در لغت یعنی سوگند یاد کردن و در اصطلاح به معنی گواه قرار دادن خداوند بر التزام به امری در آینده (به صورت ترک یا انجام فعل). این نوع ادای سوگند را «یمین العقد» هم می‌گویند. مانند تحلیف رئیس جمهور، نمایندگان مجلس، قضات، وکلا و پزشکان در بدو اشتغال. (اصل ۶۷ قانون اساسی).

نوع دیگر قسم که از ادله اثبات دعوی است، سوگند قضائی نام دارد.

تذکر

در صورتی که نماینده‌ای صلاح اندیشی‌هایی داشته باشد یا در یکی از سازمان‌های دولتی یا وابسته به دولت یا مؤسساتی که با سرمایه یا کمک مالی دولت اداره می‌شوند یا هر نوع سازمان و مؤسسه که بعضاً و کلاً از وجوه عمومی اداره می‌شود، عملیات مخالف اصول یا برخلاف قانون و مقررات قانونی مشاهده نماید یا از سوء جریان اداره‌ای اطلاع پیدا کند، حق دارد راجع به آن موضوع توسط رئیس مجلس به وزیر مسئول کتباً تذکر دهد. (ماده ۱۹۲ آیین‌نامه داخلی).

تسجیل

عبارت است از تعیین میزان بدهی قابل پرداخت به موجب اسناد و مدارک اثبات‌کننده بدهی (ماده ۲۰ قانون محاسبات عمومی).

تصویب‌نامه

مقرراتی است که هیأت دولت تصویب می‌کند خواه مفاد آن یک آیین‌نامه باشد یا خیر.

تعارض قوانین

در حقوق داخلی حالتی است که دو قانون از هر جهت مخالف مدلول یکدیگر باشند.

تعرفه گمرکی

تعرفه گمرکی یا نمانکلاتور گمرکی یک سیستم طبقه‌بندی از کلیه کالاهایی است که جنبه بازرگانی بین‌المللی دارد. نمانکلاتور گمرکی براساس قاعده منظم با تقسیم کالاها به گروه‌های بزرگ و کوچک و کوچک‌تر تقسیم می‌شود.

تعهد

عبارت است از یک رابطه حقوقی که به موجب آن شخص یا اشخاص معین نظر به اقتضای

عقد یا شبه عقد یا جرم یا شبه جرم یا به حکم قانون ملزم به دادن چیزی یا مکلف به فعل یا ترک عمل معینی به نفع شخص یا اشخاص معینی می شوند.

عمل بر ذمه گرفتن حقی به نفع غیر.

تعهد عبارت است از ایجاد دین بر ذمه دولت ناشی از: (ماده ۱۹ قانون محاسبات عمومی)

- تحویل کالا یا انجام دادن خدمت.
- اجرای قراردادهایی که با رعایت مقررات منعقد شده باشد.
- احکام صادر شده از مراجع قانونی و ذی صلاح.
- پیوستن به قراردادهای بین المللی و عضویت در سازمان ها یا مجامع بین المللی با اجازه قانون.

تفسیر (قانون)

شرح و بسط و توضیح قوانین و خارج ساختن آنها از حالت اجمال، ابهام، سکوت و تردید به منظور کشف مقصود قانون گذار از وضع و کاربرد آن.

بر اساس اصل هفتاد و سوم قانون اساسی و ماده ۱۷۴ آیین نامه داخلی مجلس، تفسیر قوانین عادی بر عهده مجلس شورای اسلامی و طبق اصل نود و هشتم قانون اساسی تفسیر قانون اساسی به عهده شورای نگهبان است.

تفسیر انواعی دارد: ادبی، شخصی، قانونی، قضائی، منطقی، اصولی، موسع، مضیق.

تفسیر ادبی

تفسیری که از بررسی وضع مقررات موجود در عبارات قانون و در نظر گرفتن معانی آنها و قراین موجود و ترکیب و تجزیه عبارات و نیز ملاحظه معانی صریح قانونی به دست داده می شود.

تفسیر اصولی

تفسیر قانون با استناد به اصول و مبانی حقوقی و استفاده از اصول استنباط، به عنوان مثال مواد

باب شرکت و تقسیم مال شرکت در قانون مدنی بر پایه قاعده لاضرر قرار گرفته که در موارد اجمال یا سکوت با استفاده از مدلول لاضرر تفسیر صورت می‌گیرد.

تفسیر تاریخی

تفسیر قانون با توجه به تاریخچه وضع آن و ملاحظه سوابق تاریخی تعیین آن را می‌گویند.

تفسیر شخصی

مرادف است با تفسیر حقوقدانان و آن تفسیری است که دانشمندان حقوق در غیر موضع قانون‌گذاری یا مرحله رسیدگی به امور قضائی از مقررات ارائه می‌دهند.

تفسیر قانونی

تفسیری است که خود مقنن (مجلس قانون‌گذاری) به طور مستقیم از قانون ارائه می‌دهد (اصل ۷۳ قانون اساسی).

تفسیر قضائی

تفسیر قانون توسط مقام قضائی است به بیان دیگر به تفسیر قانون توسط دادرس در مقام رسیدگی به امور قضائی و پرونده‌های مطروحه و در حدود وظایف و اختیارات خود اطلاق می‌شود. این تفسیر به موجب اصل هفتاد و سوم قانون اساسی پذیرفته شده و فقط در میان اصحاب دعوی مؤثر و نافذ می‌باشد.

تفسیر مضیق

(مضیق یعنی تنگ، باریک) نوعی از تفسیر قضائی که به موجب آن مدلول یک قانون در چارچوب عبارات و مفهوم خویش حبس شده و از سرایت دادن حکم آن به موارد مسکوت و محتمل و مشابه خودداری می‌شود، مانند تفسیر قوانین کیفری.

تفسیر منطقی

تفسیر یک ماده قانونی با ملاحظه مواد سابق و لاحق آن و همچنین سیاق و نظم مواد مجاور و ملاحظه نمودن علت و فلسفه وضع آن ماده را گویند.

تفسیر موسع

موسع در لغت یعنی باز و گسترده. تفسیر موسع نوعی تفسیر قضائی از یک قانون است که مدلول آن از قلمرو عبارات فراتر رفته و به موارد سکوت و مشابه نیز سرایت داده می‌شود.

توهین

در لغت به معنی تحقیر و خوار کردن دیگری است. در لسان حقوقی اگر چه جرم است لکن تعریف روشنی از آن نشده است. از دید منطق حقوقی نمی‌توان به دقت آن را تعریف کرد. زیرا امری نسبی و موضوعی و متکی به قضاوت عرف است و نسبت به اشخاص مختلف یکسان نیست. فحاشی و استعمال الفاظ رکیک از مصادیق بارز آن است. از دید حقوقی توهین برخلاف افتراء متضمن انتساب و اسناد فعل مجرمانه به کسی نیست.

جرم

هر فعل یا ترک فعلی که به موجب قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد (ماده ۲ قانون مجازات اسلامی).

جلسه غیر علنی

جلسه‌ای که مشروح مذاکرات آن به آگاهی عمومی نمی‌رسد. اصل بر علنی بودن جلسات مجلس است به نحوی که گزارش کامل آن از طریق رادیو و روزنامه رسمی برای اطلاع عموم منتشر شود. در شرایط اضطراری در صورتی که رعایت امنیت کشور ایجاب کند به تقاضای رئیس جمهور یا یکی از وزرا یا ده نفر از نمایندگان جلسه غیر علنی تشکیل می‌شود.

مصوبات جلسه غیر علنی در صورتی معتبر است که با حضور شورای نگهبان به تصویب سه چهارم مجموع نمایندگان برسد. (اصل ۶۹ قانون اساسی و ماده ۱۰۳ آیین نامه داخلی مجلس).

جلسه فوق العاده

در صورت ضرورت، رئیس مجلس می تواند به تقاضای عده ای از نمایندگان مجلس (که تعداد آنها نباید کمتر از ۵۰ نفر باشد) یا درخواست دولت (با ذکر دلیل)، در اوقات تعطیل مجلس را به طور فوق العاده دعوت به انعقاد نماید (تبصره ماده ۱۶۵ آیین نامه داخلی مجلس سابق).

حق

حق (یا حق فردی) عبارت است از قدرت، سلطه یا امتیازی که به موجب قانون یا عرف برای کسی در نظر گرفته شده و او می تواند به استناد آن انجام یا ترک کاری را از کسی بخواهد یا موضوع حق خود را مطالبه نماید. اصطلاحات حقوق ملت، حق فرزند، حق زن، حق ایوت و... به همین معناست. (مراجعه به اصل سوم و بیستم قانون اساسی).

حقوق

در معانی زیر به کار می رود:

۱- علم حقوق

۲- درآمد - دستمزد ماهیانه (در مباحث حقوق کار و حقوق اداری)

۳- در معنای ذاتی و آن مجموعه قواعد و مقررات حاکم بر روابط اشخاص. سازمان ها و دولت ها با یکدیگر است که هدف برقراری نظم و امنیت در جامعه را دنبال می کند. حقوق مدنی، حقوق بازرگانی، حقوق بین الملل، حقوق کیفری، حقوق بیمه و... از مشتقات این اصطلاح است.

حقوق بشر

حقوقی است برای نوع بشر در سراسر جهان، بدون در نظر گرفتن تابعیت، مذهب، جنس یا رنگ و نژاد خاص. این حقوق حداقلی است که باید برای نوع انسان در هر جا که هست به رسمیت شناخته شود، مثل آزادی بیان، آزادی عقیده و مذهب، تساوی در مقابل قانون، ممنوعیت باز داشت خودسرانه، ممنوعیت شکنجه، ممنوعیت بردگی و رفتار ظالمانه و....

حقوق گمرکی

حقوقی است که طبق تعرفه گمرکی وضع شده و به اجناس به هنگام ورود یا خروج از قلمرو گمرکی تعلق می‌گیرد. حقوق گمرکی مصوب مجلس است، تغییرات در جهت افزایش آن در قالب سود بازرگانی و توسط دولت انجام می‌شود.

حکم

این واژه در علوم مختلف دارای تعاریف متفاوتی است. در فقه و اصول فقه دستور و خواست شارع در خصوص افعال مکلفان حکم نامیده می‌شود. خواه دستور الزامی باشد چون وجوب و حرمت و خواه نباشد چون استحباب، کراهت و اباحه. در علم حقوق (آیین دادرسی مدنی) حکم عبارت است از رأی دادگاه اگر راجع به ماهیت دعوی باشد و آن را کلاً یا جزئاً قطع کند.

حکم قطعی

عبارت از حکمی است که قابل تجدید نظر نباشد. خواه اساساً قابل تجدید نظر نبوده باشد یا این که قابل تجدید نظر بوده اما موعد تجدید نظر آن منقضی شده است. یا این که از مرجع تجدید نظر صادر شده باشد.

حکم قطعی از طریق اعاده دادرسی قابل رسیدگی مجدد است.

حکم نهایی

عبارت از حکمی است که کلیه مراحل دادرسی را طی کرده است. هر حکم نهایی قطعی هم هست لکن هر حکم قطعی نهایی نیست.

داوری

(یا حکمیت) عبارت است از فصل خصومت توسط غیر قاضی و بدون رعایت تشریفات رسمی رسیدگی به دعاوی.

درآمد اختصاصی

عبارت است از درآمدهایی که به موجب قانون برای مصرف یا مصارف خاص در بودجه کل کشور تحت عنوان درآمد اختصاصی منظور می‌گردد (ماده ۱۴ قانون محاسبات عمومی).

درآمد شرکت‌های دولتی

عبارت است از درآمدهایی که در قبال ارائه خدمت یا فروش کالا و سایر فعالیت‌هایی که شرکت‌های مذکور به موجب قوانین و مقررات مجاز به انجام آن‌ها هستند عاید آن شرکت‌ها می‌گردد (ماده ۱۵ قانون محاسبات عمومی).

درآمد عمومی

عبارت است از درآمدهای وزارت‌تسخانه‌ها و مؤسسات دولتی و مالیات و سود سهام شرکت‌های دولتی و درآمد حاصل از انحصارات و مالکیت و سایر درآمدهایی که در قانون بودجه کل کشور تحت عنوان درآمد عمومی منظور می‌شود (ماده ۱۰ قانون محاسبات عمومی).

دریافت‌های دولت

عبارت است از کلیه وجوهی که تحت عنوان درآمد عمومی و درآمد اختصاصی و درآمد

شرکت‌های دولتی و سایر منابع تأمین اعتبار و سپرده‌ها و هدایا به استثنای هدایایی که برای مصارف خاصی اهدا می‌گردد و مانند اینها و سایر وجوهی که به موجب قانون باید در حساب‌های خزانه داری کل متمرکز شود (ماده ۱۱ قانون محاسبات عمومی).

دولت

در علم حقوق دارای معانی متعددی است از جمله:

- ۱- دولت - کشور: ماهیتی مرکب از سه عنصر جمعیت، خاک و قدرت سیاسی.
- ۲- دولت به معنای قوه مجریه.
- ۳- دولت به معنی هیأت دولت.

دیوان عالی کشور

به منظور نظارت بر اجرای صحیح قوانین در محاکم و ایجاد وحدت رویه قضائی و ایفاء سایر مسئولیت‌های مربوط، دیوان عالی کشور که عالی‌ترین سازمان قضائی یک کشور هم به حساب می‌آید، انجام وظیفه می‌کند (اصل ۱۶۱ قانون اساسی).

دیوان عدالت اداری

مرجع رسیدگی به شکایات، تظلمات و اعتراضات مردم نسبت به نحوه عملکرد مأمورین، ادارات و واحدهای دولتی (اصل ۱۷۳ قانون اساسی).

دیوان محاسبات

سازمانی که عهده‌دار مراقبه و نظارت و رسیدگی و حسابرسی به کلیه حساب‌های وزارتخانه‌ها، مؤسسات و شرکت‌های دولتی و تمام دستگاه‌هایی که به نحوی از بودجه کل کشور استفاده می‌کنند می‌باشد.

چگونگی تشکیل و اداره این سازمان که زیر نظر مجلس شورای اسلامی فعالیت می‌کند و مقر اصلی آن در تهران است به موجب قانون خاص آن است.

وظایف دیوان محاسبات عبارت است از: (ماده ۱ قانون دیوان محاسبات کشور)

الف- کنترل عملیات و فعالیت‌های مالی کلیه وزارتخانه‌ها، مؤسسات، شرکت‌های دولتی و سایر دستگاه‌هایی که به نحوی از انحا از بودجه کل کشور استفاده می‌کنند.

ب- بررسی و حسابرسی وجوه مصرف شده و درآمدها و سایر منابع تأمین اعتبار در ارتباط با سیاست‌های مالی تعیین شده در بودجه مصوب با توجه به گزارش عملیاتی و محاسباتی مأخوذه از دستگاه‌های مربوطه.

ج- تهیه و تدوین گزارش تفریع بودجه به انضمام نظرات خود و ارائه آن به مجلس شورای اسلامی.

دیون بلامحل

عبارت است از بدهی‌های قابل پرداخت سنوات گذشته که در بودجه مربوط اعتباری برای آن‌ها منظور نشده یا زائد بر اعتبارات مصوب و در هر صورت بدون اختیار دستگاه ایجاد شده باشد (ماده ۸ قانون محاسبات عمومی).

ذیحساب

مأموری است که به موجب حکم وزارت امور اقتصادی و دارایی از بین مستخدمین رسمی واجد صلاحیت به منظور اعمال نظارت و تأمین هماهنگی لازم در اجرای مقررات مالی و محاسباتی در وزارتخانه‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی و دستگاه‌های اجرایی محلی و مؤسسات و نهادهای عمومی نیمه دولتی به این سمت منصوب می‌شود (ماده ۳۱ قانون محاسبات عمومی).

ذیحساب زیر نظر رئیس دستگاه اجرایی وظایف خود را انجام می‌دهد.

رای

در لغت به معنی نظر، عقیده، حکم، ابراز نظر و قیاس است. در اصطلاح نیز معنایی نزدیک به

موارد فوق دارد که می‌تواند مثبت، منفی یا ممتنع باشد.

ممتنع رأی کسی است که از دادن رأی خودداری کرده است (و براساس رأی مجلس جلسه ۶۰ صفحه ۲۶) در اکثر موارد در حکم رأی منفی است به جز رأی عدم اعتماد که براساس تفسیر شورای نگهبان ذیل اصل ۱۳۵ قانون اساسی وزیر هنگامی عزل می‌شود که اکثریت نمایندگان رأی عدم اعتماد بدهند.

رأی اعتماد

رأی مثبت نمایندگان است که هنگام معرفی وزراء توسط رئیس جمهور به مجلس نمایانگر تأیید ایشان می‌باشد. (اصل ۸۷ قانون اساسی و مواد ۱۸۹ و ۱۹۰ آیین‌نامه داخلی مجلس). همچنین وزیر یا هیئت وزیران پس از استیضاح شدن باید از مجلس تقاضای رأی اعتماد نمایند. (اصل ۱۳۶ قانون اساسی و ماده ۲۳۳ آیین‌نامه داخلی مجلس). ملاک رأی مزبور اکثریت مطلق آراء نمایندگان صاحب رأی است (ماده ۱۴۳ آیین‌نامه داخلی سابق).

رأی‌گیری

نظرخواهی رسمی از صاحبان آراء به طرق پیش‌بینی شده در قانون.

رأی وحدت رویه

(جمع آن) آرای است که توسط عالی‌ترین مجمع قضائی کشور یعنی هیئت عمومی دیوان عالی کشور در مقام رسیدگی به آرای متهافت و ناهمگون صادره در قضایای یکسان صادر می‌شود.

رأی وحدت رویه در حکم قانون است.

ربا

بمع جنس به جنس در مکیل و موزون است به شرط اضافه گرفتن یا قرض دادن را گویند به

شرط اضافه شدن که در حقوق اسلام و ایران جرم اعلام شده است (رجوع شود به اصل چهل و نه قانون اساسی).

رویه قضایی

در معنای عام مقصود مجموع آرای قضایی است. ولی در معنای خاص خود در جایی به کار می‌رود که محاکم یا دسته‌ای از آن‌ها در باب یکی از مسائل حقوقی روش یکسانی در پیش گیرند و آرای راجع به آن مسأله چندان تکرار شود که بتوان گفت هر گاه آن محاکم با دعوایی روبرو شوند، همان تصمیم را خواهند گرفت.

رویه قضایی به همین معنا از منابع علم حقوق به شمار آمده است.

ریاست سنی

نوعی تعیین رئیس جلسه است که در آن ریاست به مسن‌ترین عضو حاضر سپرده می‌شود (ماده ۹ آیین‌نامه داخلی مجلس).

زمین‌های موات

زمین‌هایی که سابقه مالکیت خصوصی آن معلوم نبوده و مشغول به کشت و زرع و بناء و آبادی نباشد (ماده ۲۷ قانون مدنی) این زمین‌ها را در اختیار حکومت اسلامی خواهد بود (اصل ۴۵ قانون اساسی).

سازمان بازرسی کل کشور

سازمانی از دستگاه‌های قوه قضائیه که براساس حق نظارت قوه مزبور نسبت به حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاه‌های اداری زیر نظر رئیس قوه قضائیه فعالیت می‌نماید (اصل ۱۷۴ قانون اساسی).

سال مالی

عبارت است از یک سال هجری شمسی که از اول فروردین ماه آغاز و به پایان اسفند ماه ختم می شود (ماده ۶ قانون محاسبات عمومی).

سفیر آکر دیته

رئیس هیأت نمایندگی که در بیش از یک کشور به عنوان سفیر گمارده شود. آکر دیته شدن مشروط است به اینکه هیچ یک از کشورهای مربوطه اعتراضی به این امر نداشته باشند.

سرق

ربودن مال دیگری به طور پنهانی را سرقت گویند (ماده ۱۹۷ قانون مجازات اسلامی) این واژه همراه با چند اصطلاح مجرمانه دیگر در اصل چهل و هشتم قانون اساسی به کار رفته است و وضعیت اموال حاصله از آن تعیین شده است.

سلب فوریت

مواردی است که مجلس فوریت لایحه یا طرحی را تصویب نکند یا پس از تصویب در اثر تقاضای دولت یا پانزده نفر از نمایندگان قبل از ورود در شور سلب فوریت آن را تصویب کند که در این حالت ها ادامه بررسی به طور عادی صورت خواهد گرفت (ماده ۱۶۲ آیین نامه داخلی مجلس).

سند

هر نوشته ای که بتواند در مقام اثبات حق یا دعوی مورد استناد قرار گیرد. سند ممکن است رسمی یا عادی باشد (ماده ۱۲۸۴ قانون مدنی).

سؤال

در لغت به معنای پرسش و درخواست است. براساس اصل ۸۸ قانون اساسی هر یک از

نمایندگان می‌توانند از وزیر مسئول درباره یکی از وظایفش سؤال کنند. برای سؤال از رئیس جمهور نصاب حداقل $\frac{1}{4}$ نمایندگان مجلس شورای اسلامی ضروری است (اصل ۸۸ قانون اساسی و مواد ۱۹۳، ۱۹۴ و ۱۹۵ آیین‌نامه داخلی).

سود بازرگانی

وجوهی است که از اجناس به هنگام ورود یا خروج از قلمرو گمرکی اخذ می‌شود و میزان آن توسط هیأت وزیران تعیین می‌شود.
سود بازرگانی بیش‌تر با نظر حمایت از صنایع و تولیدات داخلی تعیین می‌شود.

شرکت دولتی

واحد سازمانی مشخصی است که با اجازه قانون به صورت شرکت ایجاد شود و یا به حکم قانون یا دادگاه صالح ملی شده یا مصادره شده و به عنوان شرکت دولتی شناخته شده باشد و بیش از ۵۰ درصد سرمایه آن متعلق به دولت باشد. هر شرکت تجاری که از طریق سرمایه‌گذاری شرکت‌های دولتی ایجاد شود، مادام که بیش از پنجاه درصد سهام آن متعلق به شرکت‌های دولتی است، شرکت دولتی تلقی می‌شود (ماده ۴ قانون محاسبات عمومی).

شناسایی

در روابط بین‌المللی عبارت است از عملی که به موجب آن وجود بعضی وقایع مانند دولت جدید، حکومت، وضع، قرار داد و غیره را به رسمیت می‌شناسد. این امر متضمن آن است که براساس آن روابط حقوقی خود را برقرار خواهند کرد. شناسایی ممکن است رسمی باشد یا واقعی، شناسایی رسمی به نحو صریح و با صدور بیانیه انجام می‌پذیرد، اما شناسایی واقعی با برقراری روابط عمل در بدون دادن بیانیه سیاسی صورت می‌گیرد.

شور

یعنی مشورت کردن و در اصطلاح عبارت است از مذاکره درباره نقاط قوت و ضعف و

نقایص و امتیازات و کلیات یک طرح یا لایحه (شور اول) و بحث راجع به جزئیات و اصطلاحات پیشنهادی و لواحق و محدودیات آن (شور دوم) (مواد ۱۴۳ و ۱۵۱ و ۱۵۲ و... آیین نامه داخلی مجلس).

شورای بازنگری قانون اساسی

شورایی که طی اصلاحات قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۶۸ به موجب اصل یکصد و هفتاد و هفتم الحاقی به قانون مزبور مورد پذیرش واقع شد و وظیفه بازنگری در قانون اساسی کشور را در موارد ضرورت بر عهده دارد. ترکیب اعضای این شورا در اصل مورد اشاره بیان شده است.

شورای عالی امنیت ملی

به منظور تأمین منافع ملی و پاسداری از انقلاب اسلامی و تمامیت ارضی و حاکمیت ملی، به موجب اصل ۱۷۶ الحاقی سال ۱۳۶۸ به قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، شورای عالی امنیت ملی به ریاست رئیس جمهور و با وظایف خاص مندرج در قانون تشکیل می شود.

شورای نگهبان

شورایی متشکل از دوازده نفر (شش حقوقدان و شش فقیه) که وظیفه نگهبانی از احکام اسلام و قانون اساسی ایران را دارد. این وظیفه با مراقبت نسبت به مصوبات مجلس از حیث انطباق یا عدم انطباق آنها با مقررات شرعی و اساسی سنجیده می شود (اصول ۹۱، ۹۳، ۹۴ و ۹۶ قانون اساسی).

این شورا همچنین نظارت بر انتخابات مجلس خبرگان رهبری، ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی و همه پرسی ها را بر عهده دارد (اصل ۹۹ قانون اساسی). همچنین تفسیر قانون اساسی به عهده شورای نگهبان است که با تصویب سه چهارم آن ها انجام می شود (اصل ۹۸ قانون اساسی).

شور نهایی

پس از خاتمه شور، با پیشنهاد لاقبل پانزده نماینده و در صورت تصویب مجلس «شور نهایی» جهت مرتب نمودن فصول و مواد و الفاظ و عبارات طرح یا لایحه به عمل خواهد آمد (ماده ۱۰۳ آیین نامه داخلی سابق مجلس).

صادرات

عبارت از خارج کردن اجناس از قلمرو گمرکی است. این عمل به قصد مصرف یا فروش کالا یا انجام منظور خاص مانند نمایش کالا، تعمیر یا تشکیل آن در خارج است.

ضمان

در فقه و حقوق دارای معانی مختلفی است، از جمله به معنی عقد ضمان است که عبارت است از این که شخصی مالی را که بر ذمه دیگری است به عهده بگیرد (ماده ۶۸۴ قانون مدنی). همچنین به معنای مسئولیت نیز به کار می رود.

طرح (قانونی)

طرح قانونی به پیشنهادی گفته می شود که شماری از نمایندگان مجلس شورای اسلامی (لااقل پانزده نفر) جهت تصویب و شکل قانونی یافتن یک موضوع ارائه می دهند. (اصل ۷۴ قانون اساسی). شورای عالی استان ها نیز حق دارد در حدود وظایف خود طرح هایی تهیه و مستقیماً یا از طریق دولت به مجلس شورای اسلامی پیشنهاد کند. (اصل ۱۰۲ قانون اساسی).

طرح عمرانی

منظور مجموعه عملیات و خدمات مشخصی است که براساس مطالعات توجیهی فنی و اقتصادی یا اجتماعی که توسط دستگاه اجرایی انجام می شود طی مدت معین و با اعتبار معین برای تحقق بخشیدن به هدف های برنامه عمرانی پنج ساله به صورت سرمایه گذاری ثابت شامل هزینه های غیر ثابت وابسته در دوره مطالعه و اجرا یا مطالعات اجرا می گردد و تمام یا

قسمتی از هزینه‌های اجرای آن از محل اعتبارات عمرانی تأمین می‌شود (بند ۱۰ ماده ۱ قانون برنامه و بودجه کشور).

عدم کفایت

اصطلاحی است راجع به رئیس جمهور معادل رأی عدم اعتماد نسبت به وزیر یا وزیران. پس از استیضاح رئیس جمهور امکان تقاضای چنین رأیی از جانب یک سوم نمایندگان وجود دارد که با اکثریت آراء دو سوم کل نمایندگان صادر خواهد شد. (بند ۲ اصل ۸۸ قانون اساسی).

عهدنامه

سند و نوشته‌ای که در آن موضوعی یا قراردادی در صحنه بین‌المللی ضبط شده باشد. معادل مقاله نامه.

غصب^۱

تصرف در مال غیر به نحو عدوان (ماده ۳۰۸ قانون مدنی) اثبات ید بر مال غیر بدون مجوز شرعی هم در حکم غصب است.

فوریت

لوايح و طرح‌ها از حيث تسريع و نوبت مطرح شدن در جلسات مجلس چهار قسم هستند: عادی، یک فوریتی، دو فوریتی، سه فوریتی.

لایحه یا طرح یک فوریتی آن است که پس از تصویب فوریتش به کمیسیون ارجاع می‌شود تا خارج از نوبت مورد بررسی قرار گیرد.

لایحه یا طرح دو فوریتی آن است که پس از تصویب دو فوریت بلافاصله نسبت به طبع و توزیع آن اقدام و بیست و چهار ساعت پس از توزیع در مجلس مطرح می‌شود.

لوايح و طرح‌های سه فوریتی آنهایی هستند که پس از تصویب فوریت‌های‌شان در همان

جلسه در دستور قرار داده می‌شوند (مواد ۱۶۳ - ۱۶۴ - ۱۶۵ - ۱۶۶ آیین‌نامه داخلی).

قانون^۱

این واژه که معرب Canon یونانی است در معانی متعددی به کار رفته است از جمله: اندازه، مقیاس، قاعده کلی، قاعده حقوقی دارای ضمانت اجرا... و در اصطلاح عبارت است از مجموعه مقرراتی که از تصویب قانون‌گذار گذشته و به امضای رئیس جمهور رسیده باشد. مجازاً در معنی سایر مقررات و مصوبات نیز به کار می‌رود.

قانون آمره

یا قانون امری، به قوانینی گفته می‌شود که به نظم و امنیت یا منافع عموم بستگی دارد. از این رو اراده افراد در برابر قانون آمره بی‌اثر است، خواه قانون مزبور به صورت مثبت (امری) باشد یا منفی (نهی).

قانون آمره در مقابل قانون تخییری قرار می‌گیرد.

قانون اساسی^۲

قانونی که مبین تشکیلات و روابط قوای عمومی و اصول مهم حقوق عمومی یک کشور و سازمان‌های اصلی و ساختار حکومتی و قوای حاکمه کشور است. قانون اساسی در مقابل قانون عادی قرار می‌گیرد.

قانون تخییری

به قانونی گفته می‌شود که در جهت صرفه و صلاح اشخاص وضع شده یا می‌شود و ذی‌نفع می‌تواند از اجرای مفاد آن چشم‌پوشد. این قانون در برابر قانون آمره قرار می‌گیرد.

1. Loi - Act.

2. Constitution Act.

قانون شکلی^۱

در مقابل قوانین ماهوی قرار گرفته و به معنی قوانینی است که شکل دادرسی و رسیدگی به امور قضائی را توضیح می‌دهد.

قانون عادی^۲

در مقابل قانون اساسی به کلیه مصوبات مجلس شورای اسلامی گفته می‌شود.

قوانین ماهوی^۳

قانونی که راجع به ماهیت امور حقوقی و اعتباری است مانند قوانین کیفری، مدنی، بازرگانی که به تعریف و شناساندن قضایا و امور مزبور می‌پردازد. در مقابل قانون شکلی قرار می‌گیرد.

قرار

رأی دادگاه اگر راجع به ماهیت دعوی و قاطع آن به طرز جزئی یا کلی نباشد.
(ماده ۱۵۴ ق-ا-د-م سابق و ماده ۲۹۹ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب)

قرارداد^۴

معادل واژه عقد یا پیمان به معنی تعهد یک یا چند شخص در مقابل یک یا چند شخص به انجام کاری است یا ترک آن. همچنین گاه توافقی است در واگذاری عین یا منفعت مال یا اعطای حقوق.

قید اهمیت

هرگاه دولت ضمن تقدیم لایحه قانونی به مجلس تصویب هر نوع عهدنامه، مقاوله‌نامه، قرارداد، یا موافقتنامه‌ای که با یکی از دولت‌های خارجی یا اتحادیه‌های بین‌المللی بسته

1. Loi Formee.
2. Loi Ordinaire.
3. Loi de Fond.
4. Contract.

می‌شود را با اهمیت، تشخیص بدهد با قید عبارت «مهم» بر آن اهمیت مسئله را تصریح می‌کند تا مورد توجه بیشتر قرار گرفته و بلافاصله در دستور کار مجلس قرار گیرد.

کارپرداز

صاحب سمتی اداری در مجلس که متصدی امور کارپردازی و تهیه بودجه سالانه آن و مراقبت در حفظ و اداره و ثبت ابنیه و اموال و مؤسسات مجلس و نظارت در اجرای بودجه و تطبیق احکام صادره از سوی رئیس مجلس با بودجه (قبل از امضای مقام نام برده) و پرداخت‌ها و امضای اسناد مالی را بر عهده دارد (ماده ۶۱ آیین‌نامه داخلی مجلس).
کارپرداز مأموری است که از بین مستخدمین رسمی واجد صلاحیت دستگاه ذی ربط به این سمت منصوب می‌شود و نسبت به خرید و تدارک کالاها و خدمات مورد نیاز طبق دستور مقامات مجاز با رعایت مقررات اقدام می‌نماید (ماده ۳۵ قانون محاسبات کشور).

کاندیدا^۱

به معنی نامزد، داوطلب، متقاضی

کفایت مذاکرات

پیشنهادی است که از سوی نماینده یا نمایندگانی برای جلوگیری از تکرار مطالب یا اتلاف وقت، در زمان نطق ایشان می‌شود که در صورت تصویب، با اعلام کفایت مذاکرات ختم آن از جانب رئیس اعلام می‌شود (ماده ۱۱۴ آیین‌نامه داخلی مجلس).

کمیسیون تلفیق

به منظور تنظیم اصول و مفاد برنامه‌های توسعه و لوایح بودجه کل کشور و ایجاد هماهنگی بین کمیسیون‌های تخصصی مجلس شورای اسلامی، پس از تقدیم لایحه مربوط توسط دولت به مجلس کمیسیون تلفیق مرکب از اعضای زیر تشکیل می‌شود:

- ۱- کلیه اعضای کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات
- ۲- یک نفر از هر یک از کمیسیون‌های دیگر (غیر از کمیسیون تحقیق و تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس) (ماده ۲۱۳ آیین‌نامه داخلی).

کمیسیون خاص

کمیسیونی موقت که برای رسیدگی به طرح یا لایحه‌ای که ارتباط اساسی یا مشخصی با کمیسیون‌های معین موجود ندارد تشکیل می‌شود (اکنون دارای سه مصداق است: کمیسیون تحقیق، تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس و اصل نودم (۹۰) (ماده ۱۲۹ آیین‌نامه داخلی).

کمیسیون مشترک

هرگاه طرح یا لایحه‌ای به دو کمیسیون ارتباط اساسی داشته باشد هیئت رئیسه کمیسیون مشترکی از کمیسیون‌های مزبور تشکیل می‌دهد (تبصره ماده ۵۳ آیین‌نامه داخلی مجلس).

کمیسیون ویژه

کمیسیونی که برای رسیدگی به مسائل مهم و استثنایی کشور در مواقع ضروری و با پیشنهاد لاقابل‌پانزده نماینده و تصویب مجلس تشکیل می‌شود (ماده ۵۹ آیین‌نامه داخلی مجلس)

کمیسیون‌های (داخلی)^۱

کمیسیون در لغت به معنی جمعی کوچک متشکل از اعضای یک یا چند گروه می‌باشد. در اصطلاح حقوق عمومی و در مجلس، کمیسیون‌های داخلی، گروه‌هایی متشکل از نمایندگان مجلس هستند که به منظور بررسی و اصلاح و تکمیل لوایح دولت و طرح‌های قانونی و نیز تهیه و تمهید یا ارائه طرح‌ها یا انجام وظایف دیگری که طبق قانون بر عهده آنها گذاشته می‌شود تشکیل می‌شوند.

تعداد، عناوین و وظایف کمیسیون‌های دائمی مجلس در آیین‌نامه داخلی آن مشخص

شده است و امکان تشکیل کمیسیون‌های دیگر طبق مقررات وجود دارد.
هر نماینده ملزم به عضویت در یکی از کمیسیون‌های داخلی می‌باشد (ماده ۵۷ آیین‌نامه داخلی مجلس).

لایحه (قانونی)

(جمع آن لوایح) مجموعه مصوبات هیئت وزیران است که به مجلس تقدیم می‌شود تا پس از سیر تشریفات و در صورت تصویب، به شکل قانون تجلی یابد (اصل ۷۴ قانون اساسی)
لوايح باید دارای عنوان و موضوع مشخص بوده، دلایل لزوم تهیه و پیشنهاد آن در مقدمه‌اش درج و حاوی موادی متناسب با اصل موضوع و عنوان لایحه باشد (ماده ۱۳۴ آیین‌نامه داخلی مجلس).

مباحث

اموالی را گویند که مالک مشخص (اعم از حقیقی یا حقوقی) نداشته باشد (ماده ۲۷ قانون مدنی).

مجمع تشخیص مصلحت

مجمع تشخیص مصلحت نظام برای تشخیص مصلحت در مواردی که مصوبه مجلس شورای اسلامی را شورای نگهبان خلاف موازین شرع یا قانون اساسی بداند و مجلس با در نظر گرفتن مصلحت نظام نظر شورای نگهبان را تأمین نکند و همچنین مشاوره در اموری که رهبری به آنان ارجاع می‌دهد و سایر وظایفی که در این قانون ذکر شده است به دستور رهبری تشکیل می‌شود. اعضا ثابت و متغیر این مجمع را مقام رهبری تعیین می‌نماید.
مقررات مربوط به مجمع توسط خود اعضا تهیه و تصویب و به تأیید مقام رهبری خواهد رسید.
(اصل ۱۱۲ قانون اساسی)

مخبر

خبر دهنده. گزارشگر. تنظیم کننده اخبار و نیز به معنی خبرنگار.
«گزارش کمیسیون توسط مخبر به مجلس داده می شود».

مسکوت ماندن

پیشنهاد کتبی لاقبل بیست و پنج نماینده در مسکوت ماندن طرح یا لایحه واصله به مجلس است که در صورت تصویب موجب تأخیر در مطرح شدن لایحه یا طرح قانونی برای حداکثر شش ماه می شود (ماده ۱۸۰ آیین نامه داخلی مجلس).

مصونیت پارلمانی

مصون بودن نماینده مجلس از تعقیب یا توقیف به سبب اظهار نظری که در مقام ایفای وظایف نمایندگی خود نموده یا رأیی که در آن جایگاه داده است. (اصل ۸۶ قانون اساسی و نیز ماده ۷۵ آیین نامه داخلی مجلس). وجود این مصونیت لازمه اجرای وظایف نمایندگی و حق اظهار نظر نماینده در تمام امور است (اصل ۸۴ قانون اساسی). انواع دیگر مصونیت به مصونیت قضائی (برای قضات) و مصونیت سیاسی (دیپلمات های خارجی) است.

مقاله نامه

(یا عهدنامه) نوشته ای حاکی از یک قرارداد بین المللی را گویند.

مقررات

به معنای عام شامل قانون، تصویب نامه، آیین نامه، بخشنامه و هر چه که ضمانت اجرا داشته باشد.
به معنای خاص در مقابل قانون (به معنی اخص) استعمال می شود.

مقررات گمرکی

طبق تعریف شورای همکاری گمرکی شامل مقررات قانونی و آیین نامه ای مربوط به ورود یا

صدور کالا و آنچه که مخصوصاً اعمال و اجرای آن به عهده گمرک محول شده و هر نوع مقررات است که بر طبق اختیارات قانونی گمرک وضع شده است.

منشی

انشاءکننده، نویسنده، تألیف‌کننده تصمیمات.

در جلسات مجلس حضور و غیاب حاضرین توسط منشیان صورت می‌گیرد. مراقبت در ضبط و تحریر صورت مذاکرات و طبع و توزیع آن و نیز قرائت لوایح و طرح‌ها و پیشنهادات و نوشته‌هایی که باید به اطلاع مجلس برسد، تنظیم پیشنهادهای واصله از طرف نمایندگان و ترتیب اجازه نمایندگان برای نطق در مجلس بر عهده منشیان است. (ماده ۲۲ آیین‌نامه داخلی مجلس).

موافقتنامه

سند حاکی از توافق و قراردادهای دو یا چند دولت (مراجعه شود به اصل ۷۷ قانون اساسی). موافقتنامه (در مقایسه با مقاله‌نامه‌ها) در امور کم‌اهمیت‌تری منعقد می‌شوند.

مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی

واحدهای سازمانی مشخصی هستند که با اجازه قانون به منظور انجام وظایف و خدماتی که جنبه عمومی دارد، تشکیل شده یا می‌شود (ماده ۵ قانون محاسبات عمومی). فهرست این مؤسسات طی قانون خاص به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است.

مؤسسه دولتی

واحد سازمانی مشخصی است که به موجب قانون ایجاد و زیر نظر یکی از قوای سه‌گانه اداره می‌شود و عنوان وزارتخانه ندارد (ماده ۳ قانون محاسبات عمومی).

نسخ قانون^۱

نسخ در لغت به معنی ازاله و از بین بردن است. در اصطلاح به اسقاط اعتبار یک قانون توسط مقام صالح به وسیله قانون دیگر را نسخ گویند که ممکن است به طور صریح صورت گیرد یا ضمنی. قانون از بین برنده را نسخ و قانون از بین رفته را منسوخ گویند.

نطق قبل از دستور

سخنرانی حداکثر دو نفر از نمایندگان قبل از شروع جلسه رسمی مجلس است که با ثبت نام قبلی و به قید قرعه صورت خواهد گرفت. (ماده ۱۰۶ آیین نامه داخلی).

نظام تفکیک قوا

نوعی نظام حکومتی که در آن قوای سه گانه مقننه، قضائیه و مجریه به طور مجزا و بدون دخالت در امور یکدیگر در جهت نیل به اهداف مصرح در قانون اساسی انجام وظیفه می کنند.

واردات

عبارت از وارد کردن هر نوع جنسی به قلمرو گمرکی است. کالایی که تحت این عنوان به قلمرو گمرکی وارد می شود ممکن است به جهات مصرف، منظور خاص و مدت معین و اعاده از کشور یا به منظور عبور از خاک کشور، وارد شده و از مرز و قلمرو گمرکی خارج گردد. انواع واردات عبارت است از: ورود قطعی، ورود موقت، کالای مرجوعی، ترانزیت خارجی، ترانزیت داخلی.

وزارتخانه

واحد سازمانی مشخصی است که به موجب قانون به این عنوان شناخته شده یا بشود (ماده ۲

قانون محاسبات عمومی).

مجموعه ادارات که برای انجام یک خدمت عمومی تحت ریاست یک وزیر انجام وظیفه کنند.

هزینه

عبارت از پرداخت‌هایی است که به طور قطعی به ذی نفع در قبال تعهد یا تحت عنوان کمک یا عناوین مشابه با رعایت قوانین و مقررات مربوط صورت می‌گیرد (ماده ۲۳ قانون محاسبات عمومی).

وقف

عقدی است که به موجب آن مالک عین مال معینی از اموال خود را از نقل و انتقال مصون کرده و منافع آن را در اختیار شخص یا اشخاص یا مصرف معین می‌گذارد (ماده ۵۵ قانون مدنی). موقوفه نیز به مالی گفته می‌شود که به موجب عقد وقف عین آن حبس و منافعش تسبیل شده باشد.

هیئت رئیسه

گروهی که وظیفه اداره کردن مجلس، نظارت، انتظام، رأی‌گیری، رعایت تشریفات، انجام امور اداری و سایر وظایف محوله قانونی را به عهده دارند.

سه نوع هیئت رئیسه برای مجلس شورا پیش‌بینی شده است. هیئت رئیسه سنی هیئت رئیسه موقت (به هنگام تشکیل دومین جلسه مجلس) و هیئت رئیسه دائم برای مدت یک سال (پس از تصویب اعتبارنامه حداقل دو سوم مجموع نمایندگان).

هیئت رئیسه دائم متشکل از دوازده نفر است. یک رئیس، دو نایب رئیس، شش منشی و سه کارپرداز (ماده ۱۴ آیین‌نامه داخلی مجلس).

هیئت‌های منتخب مجلس

فرد یا هیئت منتخب از میان نمایندگان که با پیشنهاد هیئت رئیسه یا پانزده نفر از نمایندگان در

مواقع صلاح‌دید مجلس برای مدت معین و انجام مأموریتی انتخاب می‌شوند.

هیئت منصفه^۱

هیئتی منتخب از میان اقشار مختلف مردم که در مورد برخی جرایم (در ایران سیاسی و مطبوعاتی) به قضاوت می‌نشینند (اصل یکصد و شصت و هشت قانون اساسی).

یک شوری

طرح یا لایحه‌ای که به هنگام ورود به مجلس، نخست کلیاتش مورد بحث قرار می‌گیرد و وقتی که کلیات رأی آورد در همان جلسه جزئیات نیز مطرح می‌شود (رأی مجلس جلسه ۱۴ صفحه ۲۸ آیین‌نامه سابق).

منابع و مآخذ

- ۱- جعفری لنگرودی، دکتر محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، چاپ ششم، تهران، کتابخانه گنج دانش، ۱۳۷۲.
- ۲- قاضی، دکتر ابوالفضل، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، ج اول، چاپ چهارم، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- ۳- فلسفی، دکتر هدایت‌الله، حقوق بین‌الملل معاهدات، چاپ اول، تهران، فرهنگ نشر نو، ۱۳۷۹.
- ۴- پارسائیان، دکتر علی و جهانخانی، دکتر علی، فرهنگ اصطلاحات مالی، چاپ اول، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، خرداد ۱۳۷۵.
- ۵- فلت‌هام، آر. جی. راهنمای دیپلماتیک، ترجمه: قنبری، محمد، چاپ اول، مؤسسه چاپ و انتشارات وزارت خارجه، ۱۳۷۳.
- ۶- آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۲.
- ۷- آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۸، ۱۸، ۱۳۷۸.
- ۸- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
- ۹- قانون مدنی.
- ۱۰- قانون مجازات اسلامی.

11- Black's Law Dictionary, sixth Edition, 1990.

۱۲- قانون محاسبات عمومی کشور.

۱۳- قانون برنامه و بودجه.

۱۴- قانون آیین دادرسی مدنی.

۱۵- قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انتصاب.

۱۶- قانون و مقررات امور گمرکی